

1 Η ρήξη

Όλα ξεκίνησαν την εποχή που μόλις άρχιζε ο μεγάλος μετασχηματισμός που συνεχίζεται ακόμη μέχρι σήμερα, και τώρα, νομίζω, πλησιάζει στο αναπόφευκτο συγκλονιστικό τέλος του.

Οι πρώτες αιματηρές μέρες συντάραξαν τόσο βαθιά την κοινωνική συνείδηση, ώστε όλοι περίμεναν μια ραγδαία και λαμπρή έκβαση του αγώνα: είχες την εντύπωση ότι το χειρότερο είχε ήδη συντελεστεί, ότι τίποτα ακόμη χειρότερο δεν μπορούσε να υπάρξει. Κανείς δεν φανταζόταν πόσο αρπαχτικά ήταν τα κοκαλιάρικα χέρια του μελλοθάνατου, που στο ψυχομαχητό του έπνιγε –και συνεχίζει να πνίγει– καθετί ζωντανό μες σε σπασμωδικούς εναγκαλισμούς.

Οι μάζες είχαν καταληφθεί από μαχητική έξαρση. Οι καρδιές των ανθρώπων άνοιγαν διάπλατα για να υποδεχτούν το μέλλον. Το παρόν διαχεόταν μέσα σε μια κοκκινωπή ομίχλη, το παρελθόν υποχωρούσε κάπου στον ορίζοντα και χανόταν από τα μάτια μας. Οι ανθρώπινες σχέσεις έγιναν τόσο ασταθείς και επισφαλείς όσο ποτέ άλλοτε.

Τις μέρες αυτές συνέβη και το γεγονός που έφερε τα πάνω-κάτω στη ζωή μου και με απέσπασε από το χείμαρρο της λαϊκής πάλης.

Ήμουν, παρά τα είκοσι εφτά μου χρόνια, ένα από τα

«παλιά» στελέχη του κόμματος. Είχα πίσω μου έξι χρόνια δράσης, με διάλειμμα ενός χρόνου φυλακή. Διαισθάνθηκα πιο νωρίς από πολλούς άλλους το πλησίασμα της θύελλας και την αποδέχτηκα πιο ήρεμα απ' ό,τι αυτοί. Αναγκαζόμουν να δουλεύω πολύ περισσότερο από πριν. Συνάμα όμως δεν αμελούσα ούτε την επιστημονική μου δραστηριότητα—με απασχολούσε ιδιαίτερα το πρόβλημα της δομής της ύλης— ούτε τη λογοτεχνική: έγραφα σε παιδικά περιοδικά, εξασφαλίζοντας έτσι τα προς το ζην. Ταυτόχρονα, αγαπούσα... ή νόμιζα πως αγαπούσα.

Το κομματικό της όνομα ήταν Άννα Νικολάγιεβνα.

Ανήκε σε μια άλλη, πιο μετριοπαθή τάση του κόμματός μας. Αυτό το απέδιδα στην ηπιότητα της φύσης της και στη γενική σύγχυση που επικρατούσε στη χώρα μας σε σχέση με τις πολιτικές πεποιθήσεις του καθενός. Παρά το γεγονός ότι ήταν μεγαλύτερή μου, θεωρούσα ότι δεν ήταν απόλυτα ολοκληρωμένος άνθρωπος. Σ' αυτό είχα κάνει λάθος.

Πολύ σύντομα η διαφορά των χαρακτήρων μας άρχισε να εκδηλώνεται στη σχέση μας όλο και πιο αισθητά κι όλο και πιο επώδυνα για τους δυο μας. Σταδιακά η διαφορά αυτή πήρε τη μορφή βαθιάς ιδεολογικής διαφωνίας ως προς το πώς ο καθένας μας προσέγγιζε την επαναστατική του δράση αλλά και την προσωπική του ζωή.

Εκείνη μπήκε στην επανάσταση κάτω από το λάβαρο του καθήκοντος και της θυσίας, εγώ κάτω από το λάβαρο της ελεύθερης βούλησής μου. Εκείνη προσχώρησε στο μεγάλο προλεταριακό κίνημα ως δεοντολόγος που τον ικανοποιούσε η υψηλή ηθική του τελευταίου, εγώ ως άτομο δίχως ηθική, που απλώς αγαπάει τη ζωή, επιθυμεί την υπέρτατη ανάπτυξή της και για τούτο προσχωρεί σ' αυτό το ρεύμα που

ενσαρκώνει τη βασική πορεία της ιστορίας προς την ανάπτυξη αυτή. Για την Άννα Νικολάγιεβνα η προλεταριακή ηθική ήταν αφ' εαυτής ιερή. Εγώ θεωρούσα ότι ήταν μια ωφέλιμη προσαρμογή, απαραίτητη στην πάλη της εργατικής τάξης αλλά παροδική, όπως η ίδια η πάλη και το σύστημα ζωής που τη γεννάει. Κατά τη γνώμη τής Άννας Νικολάγιεβνα, σε μια σοσιαλιστική κοινωνία μπορούσες να προβλέψεις μόνον τη μετατροπή της ταξικής ηθικής του προλεταριάτου σε πανανθρώπινη. Εγώ έβρισκα ότι το προλεταριάτο βάδιζε ήδη προς την εξάλειψη κάθε ηθικής και ότι το κοινωνικό αίσθημα, που κάνει τους ανθρώπους συντρόφους στη δουλειά, τη χαρά και τα βάσανα, θα αναπτυχθεί εντελώς ελεύθερα μόνον όταν θα αποτινάξει το φετιχιστικό περίβλημα της ηθικής. Από τις διαφωνίες αυτές γεννιόνταν συχνά αντιθέσεις στην εκτίμηση των πολιτικών και των κοινωνικών γεγονότων, αντιθέσεις που ήταν καταφανώς αδύνατον να συμβιβαστούν.

Ακόμα πιο έντονα απόκλειναν οι απόψεις μας για τις προσωπικές μας σχέσεις. Εκείνη θεωρούσε ότι η αγάπη εξαναγκάζει σε υποχωρήσεις, σε θυσίες, και κυρίως σε πίστη όσο ο γάμος συνεχίζεται. Εγώ, ενώ στην πραγματικότητα δεν σκόπευα να αποκτήσω και άλλες σχέσεις, δεν μπορούσα και να δεχτώ την υποχρέωση σε πίστη ακριβώς ως υποχρέωση. Πίστευα μάλιστα ότι η πολυγαμία από άποψη αρχής είναι ανώτερη από τη μονογαμία, καθώς προσφέρει στους ανθρώπους αφενός μεγαλύτερο πλούτο στην προσωπική ζωή και αφετέρου μεγαλύτερη ποικιλία συνδυασμών σε επίπεδο κληρονομικότητας. Κατά τη γνώμη μου, μόνον οι αντιθέσεις του αστικού συστήματος κάνουν στην εποχή μας την πολυγαμία ανέφικτη και ταυτόχρονα προνόμιο των εκμεταλλευτών και των παρασίτων που μολύνουν τα πάντα

με τη σάπια ψυχολογία τους. Το μέλλον θα πρέπει να φέρει και σ' αυτό το θέμα βαθύ μετασχηματισμό. Απόψεις σαν κι αυτές πλήγωνα βαθιά την Άννα Νικολάγιεβνα, που έβλεπε σ' αυτές την προσπάθεια να ιδεολογικοποιηθεί μια ωμά αισθησιακή αντιμετώπιση της ζωής.

Κι ωστόσο, ούτε είχα προβλέψει ούτε και είχα σκεφτεί το αναπόφευκτο της ρήξης, ώσπου στη ζωή μας παρεισέφρησαν εξωτερικοί παράγοντες που επιτάχυναν το χωρισμό.

Την εποχή εκείνη, στην πρωτεύουσα κατέφτασε ένας νεαρός με το ασυνήθιστο σε μας συνωμοτικό όνομα Μένι. Έφερε κάποια νέα και παραγγελίες από το Νότο, από τα οποία μπορούσες να συμπεράνεις ότι απολάμβανε της απολύτου εμπιστοσύνης των συντρόφων. Αφού εκπλήρωσε την αποστολή του, αποφάσισε να παρατείνει τη διαμονή του στην πρωτεύουσα κι άρχισε να περνάει συχνά από το σπίτι μας, εκδηλώνοντας ολοφάνερα τη διάθεση να γνωριστεί καλύτερα μαζί μου.

Ήταν ένας εντελώς ιδιόμορφος άνθρωπος, αρχίζοντας από την εξωτερική του εμφάνιση. Τα μάτια του ήταν καλυμμένα με γυαλιά τόσο μαύρα που δεν ήξερα καν τι χρώμα έχουν. Το κεφάλι του έμοιαζε δυσανάλογα μεγάλο. Τα χαρακτηριστικά του προσώπου του, όμορφα αλλά αδρανή και άψυχα, βρίσκονταν σε απόλυτη δυσαρμονία με την τρυφερή κι εκφραστική φωνή του, όπως και με το γεροδεμένο, εφηβικά λυγρό σώμα του. Μιλούσε άνετα, με ευφράδεια και έλεγε πάντα πολύ ενδιαφέροντα πράγματα. Η επιστημονική του κατάρτιση ήταν πολύ μονόπλευρη: άφηνε εύκολα να φανεί ότι ήταν μηχανικός.

Στη συζήτηση, ο Μένι είχε την τάση να συνδέει τα επιμέρους και πρακτικά ζητήματα με γενικές ιδεολογικές θε-

ωρήσεις. Όποτε βρισκόταν σπίτι μας, η αντίθεση χαρακτήρων και απόψεων ανάμεσα σε μένα και τη γυναίκα μου ερχόταν πάντα στην επιφάνεια τόσο καταφανώς και έντονα, που αρχίσαμε να αισθανόμαστε βασανιστικά το αδιέξοδό τους. Η κοσμοθεωρία του Μένι ήταν, απ' ό,τι φαινόταν, ίδια με τη δική μου. Εκείνος εκφραζόταν πάντα πολύ ήπια και προσεκτικά ως προς τη μέθοδο, αλλά εξαιρετικά έντονα και σε βάθος ως προς την ουσία. Τις πολιτικές μας διαφωνίες —τις δικές μου και της Άννας Νικολάγιεβνα— ήξερε να τις συνδέει τόσο επιδέξια με την ουσιαστική διαφορά στην κοσμοαντίληψή μας, με τρόπο που οι διαφωνίες μας αυτές να μοιάζουν ψυχολογικά αναπόφευκτες, σχεδόν λογική απόρροια αυτής της διαφοράς, και να χάνεται έτσι κάθε ελπίδα να επηρεάσουμε ο ένας τον άλλο, να εξομαλύνουμε τις αντιθέσεις και να φτάσουμε σε κάτι κοινό. Η Άννα Νικολάγιεβνα έτρεφε για τον Μένι κάτι ανάμεσα στο μίσος και το ζωνρό ενδιαφέρον. Εμένα μου ενέπνεε μεγάλο σεβασμό και κάποια συγκεχυμένη δυσπιστία: ένιωθα ότι είχε κάποιο στόχο αλλά δεν μπορούσα να καταλάβω ποιον.

Μια μέρα του Γενάρη —προς τα τέλη του πια— οι καθοδηγητικές ομάδες και των δύο τάσεων του κόμματος είχαν να συζητήσουν το σχεδιασμό μιας μαζικής διαδήλωσης με πιθανή έκβαση την ένοπλη σύγκρουση. Την παραμονή το βράδυ ήρθε στο σπίτι ο Μένι, ο οποίος έθεσε το θέμα της συμμετοχής σ' αυτή τη διαδήλωση, εφόσον αποφασίζονταν των ίδιων των κομματικών ηγετών. Αρχισε τότε μια λογομαχία που σύντομα οξύνθηκε πολύ.

Η Άννα Νικολάγιεβνα δήλωσε ότι όποιος ψήφιζε υπέρ της διαδήλωσης ήταν ηθικά υποχρεωμένος να βρίσκεται στις πρώτες γραμμές. Εγώ πάλι θεωρούσα ότι κάτι τέτοιο

δεν ήταν καθόλου υποχρεωτικό κι ότι εκεί θα έπρεπε να πάνε όσοι ήταν απαραίτητοι ή όσοι μπορούσαν να φανούν αληθινά ωφέλιμοι, υπονοώντας μάλιστα τον ίδιο μου τον εαυτό, ως άνθρωπο με κάποια πείρα σε παρόμοια ζητήματα. Ο Μένι προχώρησε ακόμη πιο πέρα υποστηρίζοντας ότι, εν όψει της αναπόφευκτης κατά τα φαινόμενα σύγκρουσης με το στρατό, στο πεδίο της δράσης όφειλαν να βρίσκονται οι αγκιτάτορες και οι στρατιωτικοί καθοδηγητές, ενώ οι πολιτικοί καθοδηγητές δεν είχαν καμιά θέση εκεί, άνθρωποι δε σωματικά αδύναμοι και ευέξαπτοι μπορούσαν να αποδειχθούν πολύ επιζήμιοι. Η Άννα Νικολάγιεβνα προσεβλήθη απ' ό,τι φαίνεται από αυτούς τους συλλογισμούς, που θεώρησε ότι στρέφονταν εναντίον της. Διέκοψε τη συζήτηση και έφυγε από το δωμάτιο. Σε λίγο έφυγε και ο Μένι.

Την επομένη χρειάστηκε να σηκωθώ νωρίς και να φύγω χωρίς να δω την Άννα Νικολάγιεβνα. Γύρισα το βράδυ πια. Η ιδέα της διαδήλωσης είχε απορριφθεί από τη δική μας επιτροπή και, όπως έμαθα, και από την καθοδηγητική ομάδα της άλλης τάσης. Αυτό με ευχαρίστησε επειδή ήξερα πόσο ανεπαρκής ήταν η προετοιμασία μας για ένοπλη σύγκρουση και θεωρούσα μια τέτοια ενέργεια περιττή σπατάλη δυνάμεων. Είχα την εντύπωση ότι η απόφαση αυτή θα μετρίαζε κάπως τον εκνευρισμό της Άννας Νικολάγιεβνα που είχε προκαλέσει η συζήτηση της προηγούμενης. Στο τραπέζι μου βρήκα ένα σημείωμά της.

«Φεύγω. Όσο πιο πολύ καταλαβαίνω και τον εαυτό μου και εσάς, τόσο πιο ξεκάθαρο μου γίνεται ότι βαδίζουμε διαφορετικούς δρόμους κι ότι κάναμε λάθος κι οι δυο μας. Καλύτερα να μην ξαναϊδωθούμε. Συγχωρέστε με».

Περιπλανήθηκα ώρες πολλές στους δρόμους, καταβε-

βλημένος, με ένα αίσθημα κενού στο μυαλό και παγωνιάς στην καρδιά. Γυρνώντας στο σπίτι βρήκα έναν απρόσμενο επισκέπτη: στο τραπέζι μου καθόταν ο Μένι κι έγραφε ένα σημείωμα.

